

**COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİLERİN
UZAKTAN EĞİTİM YAŞANTILARINA İLİŞKİN ÖĞRETMENLERİN VE AİLELERİN
GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ*****Aysun YÜKSEL BAŞAR**
Doç. Dr. Yüksel GÜNDÜZ*******Özet**

Bu araştırmanın amacı, uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerin yaşamış oldukları sorunları belirlemek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Çalışma betimleyici durum çalışması deseninde tasarlanmış nitel bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim öğretim yılı Samsun ilinin Havza ilçesinde görev yapan ve sınıfında özel gereksinimli öğrencisi bulunan 10 sınıf öğretmeni ile kaynaştırma eğitimi alan özel gereksinimli çocuğu olan 10 veli oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Verilerin analizinde betimsel ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır.

Öğretmenlerden elde edilen bulgular sonucunda özel gereksinimli öğrencilerin uzaktan eğitime uyum sağlayamadıkları, ekran karşısında çabuk sıkıldıkları ve dikkatlerinin kısa sürede dağıldığı, motivasyonlarının düşük olduğu ve öğretmenlerin uzaktan motive etmede güçlük yaşadıkları, özellikle uygulamalı derslerde eğitsel hedeflere ulaşmada zorlandıkları, evde gerekli etkinliklerin yaptırılmamasından dolayı verimli çalışamadıkları ortaya çıkmıştır. Velilerden elde edilen bulgular sonucunda, hem kendilerinin hem de çocuklarının uzaktan eğitime uyum sağlamada güçlük yaşadıkları, çocuklarını uzaktan eğitime güdülemede ve etkinlik yaptırmada zorlandıkları, sürecin onlar için artı bir iş yükü getirdiği ve onlar için de stresli geçtiği sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak, uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik uygulama ve etkinliklerin zenginleştirilmesi, eğitim açıklarının giderilmesi için çalışmaların yapılması, öğretmenlere ve velilere bu süreçle ilgili eğitimlerin verilmesi ve oryantasyon çalışmalarının yapılması gibi öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli birey, kaynaştırma eğitimi, uzaktan eğitim.

**INVESTIGATION OF THE OPINIONS OF TEACHERS AND FAMILIES ON THE DISTANCE
EDUCATION EXPERIENCES OF STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS DURING THE COVID-19
PANDEMIC PROCESS****Abstract**

The purpose of this research is to identify the problems experienced by students with special needs during the distance education process and to develop solutions for these problems. The study is a qualitative study designed in a descriptive case study pattern. The study group of the research consists of 10 classroom teachers who work in Havza district of Samsun province in the 2020-2021 academic year and have students with special needs in their class, and 10 parents with children with special needs who receive inclusive education. The participants of the research were determined by purposive sampling method. Data were collected with a semi-structured interview form. Descriptive and content analysis techniques were used in the analysis of the data.

As a result of the findings obtained from the teachers, students with special needs cannot adapt to the distance education process, they get bored quickly in front of the screen and their attention is distracted in a short time, their motivation is low and teachers have difficulties in motivating them remotely, they have difficulties in reaching educational goals especially in applied lessons, It turned out that they could not work. As a result of the findings obtained from the parents, it was concluded that both they and their children had difficulties in adapting to the distance education process, they had difficulties in motivating their children to distance

* Bu makale Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü bünyesinde Doç. Dr. Yüksel GÜNDÜZ danışmanlığında hazırlanmış olan "Uzaktan Eğitim Sürecinde Özel Gereksinimli Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunlar" isimli seminer çalışmasından türetilmiştir.

** Milli Eğitim Bakanlığı, Sınıf Öğretmeni, aysun.yuksel88@gmail.com, Orcid: 0000-0002-7045-1419.

*** Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, yukselgunduz0735@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4710-8444.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

education and making activities, the process brought extra workload for them and was stressful for them as well. Based on the results of the research, suggestions have been developed such as enriching the practices and activities for students with special needs in the distance education process, carrying out studies to eliminate the educational gaps, providing training to teachers and parents about this process, and conducting orientation studies.

Keywords: Individual with special needs, inclusive education, distance education.

1. GİRİŞ

2019 yılında Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan kentinde ortaya çıkan, hayvansal kökenli olduğu ileri sürülen ve öncelikle insanların solunum sistemlerini hedef alan bulaşıcı ve ölümcül koronavirüs hastalığı (Rothan ve Byrareddy, 2020) sebebiyle sosyal ve ekonomik hayat birçok yönden olumsuz şekilde etkilenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) pandemi ilan etmiştir (WHO, 2020). Bu dönem, etkisi ve bulaşıcılığı dolayısıyla insanlığın yakın zamanda geçirmiş olduğu en büyük kriz olarak nitelendirilmiştir (Karip, 2020; Daniel, 2020; Mohapatra, 2020). Hastalığın hızlı bir şekilde yayılması birçok alanda alışlagelmişin dışında uygulamalara gidilmesine sebep olmuştur. Salgın sebebiyle okullar kapatılmıştır. Yapılan araştırmada dünyadaki öğrencilerin yaklaşık % 90'ının eğitimi kesintiye uğramış, Türkiye'de eğitimi kesintiye uğrayan öğrenci sayısı yaklaşık olarak 25 milyonu bulurken, ilk ve ortaöğretim düzeyinde bu sayı yaklaşık 16,5 milyon öğrenciyi bulmuştur (UNESCO, 2020).

Eğitim alanındaki ani değişimler ve okulların kapatılmasıyla yaşanan kesintiler öğretmen, öğrenci, veli gibi tüm değişkenlerin farklı uygulamalara uyum sağlaması gerekliliğini getirmiştir. Öğretmenler, sınıflarındaki tüm öğrenciler için çevrimiçi kaynaştırma etkinlikleri düzenlemek zorunda kalmıştır (Kaden, 2020; Parmigiani, Beniggo, Giusto, Silvaggio ve Sperandio, 2020). Yüz yüze eğitime ara verilmesiyle eğitim-öğretim açığının oluşmaması ve öğrencilerin öğrenme süreçlerinin devam ettirilmesi için birçok ülkede çevrimiçi öğretim ve sanal eğitime geçilme kararı alınmıştır (Daniel, 2020). Okullarda internet destekli Zoom, Google Meet gibi çevrimiçi platformlar aracılığıyla canlı dersler verilmeye başlanmıştır (Kalaç, Telli ve Erönel, 2020: 3).

Uzaktan eğitim, öğrenci ile öğretmenin birbirinden uzak olmalarına karşın eş zamanlı ya da ayrı zamanlı olarak bir araçla iletişim kurdukları bir eğitim modelidir (Dinçer, 2016: 4). Öğrenen, fiziksel ve psikolojik olarak öğretmeninden, sınıfından, arkadaşlarından uzaktadır (Bozkurt, 2020). Salgın sürecinde acil bir önlem olarak uzaktan eğitime geçilmesiyle, hem öğretmenler hem de öğrenciler bu yeni düzene uyum sağlamaya çalışmışlardır. Bu süreçten en çok etkilenen bir grup olmuştur, o da normal öğrencilere göre farklı olan ve özel gereksinime ihtiyacı olan öğrencilerdir (Asbury, Fox, Deniz, Code ve Toseeb, 2020; Gupta, Madaan ve Gulatı, 2020; Kong ve Thompson, 2020; Juneja ve Gupta, 2020; Patel, 2020; Kurt ve Kurtoğlu Erden, 2020; Mustafa, 2020; Sancho, Mondragon, Santamaria, ve Gorrotxategi, 2021). Bu öğrenciler için genel eğitim hizmetleri yetersiz

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

kalmakta, özel eğitim kapsamında kendi özelliklerine uygun olarak hazırlanan planlardan yararlanarak eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürmektedirler (Canöz, 2011: 11). Özel eğitim, yetersizliği olan bireylerle yapılan belli amaçlar doğrultusunda yürütülen bir müdahaledir. Bu müdahalenin başarılı olabilmesi için yetersizliği olan bireyin öğrenme ortamının, topluma etkin katılımını sağlaması, tüm engellerin üstesinden gelebileceğine inanması ve bu engellerden bireyi koruması gerekir (Ataman, 2005: 20).

Uzaktan eğitim, isteyene istediği yaşta, istediği yer ve zamanda istediği hızla, istediği ortamı kullanarak öğrenme imkânı tanıdığından dolayı eğitimdeki tüm sınırları ve duvarları ortadan kaldırmaktadır (Adıyaman, 2002: 1-2). Uzaktan eğitim, neredeyse yıl ve günün tüm zaman dilimleri içerisinde insana geniş eğitim fırsatları sunmasına karşılık belli dezavantajlara da sahip bir eğitim biçimidir. Özellikle beceri ve uygulama gereken derslerin uzaktan eğitime uygun olmaması, öğrenme ortamlarında yüz yüze iletişimin olmaması, öğrenme sırasında anında dönüt ve düzeltme yapılamaması, bireysel çalışma alışkanlığı kazanamamış bireylerin ders planlama sorunları, kalabalık olan öğrenci gruplarında iletişim sorunları, uzaktan eğitim için gerekli olan altyapı çalışmalarının ekonomik boyutu uzaktan eğitimin başlıca sınırlılıkları olarak gösterilebilir (Dinçer, 2016).

Uzaktan eğitim sürecinin tüm sorumluluğu öğrenendedir. Öğretmeninden aldığı destekle, birebir öğrenmeye ihtiyaç duyan özel gereksinimli öğrenciler için bu sorumluluk çok güçtür. Özel gereksinimli bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılayabilmek için uzaktan eğitim tek başına yeterli değil, hatta bu durum onlar için risk oluşturmaktadır (Schaeffer, 2020). Programdaki aksaklıklar, genel rutinlerin bozulması, iletişim bozuklukları öğrencilerde endişe, hayal kırıklığı ve olumsuz duygulara sebep olabilir (Kong ve Thompson, 2020; Patel, 2020). Sanal eğitim platformlarını kullanmak özel gereksinimli çocuklar ve aileleri için hem maddi hem duygusal sıkıntıların üzerine stres yaratabilir ve bu durum internete erişimin sınırlılığıyla daha da kötü bir hal alabilir (Couper-Kenny, Riddell, 2021; Houtrow, Harris, Molinero, Levin-Decanini ve Robichaud, 2020;).

Özel eğitim gereksinimli çocukları olan aileler, bu dönemde eğitimin kesintiye uğramasıyla normal rutinlerinin bozulduğunu, davranış problemlerinin oluştuğunu ve bazı kazanılmış becerilerde gerileme yaşandığını ifade etmişlerdir (Karabulut, 2020). Evde kalmak ve okula gidememek özel gereksinimli çocuklar ve aileleri için stresli bir durum yaratmaktadır (Sancho vd., 2021; Asbury vd., 2020). Asbury ve diğerlerinin (2020) özel gereksinimli çocuğu olan 241 ebeveynle yapmış oldukları çalışmada, hem ebeveynler hem de çocuklar meydana gelen sosyal değişikliklerin bir sonucu olarak kayıp, endişe gibi davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir.

Uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli çocuklar ve aileleri için birtakım destek eğitim çalışmaları yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanı, özel gereksinimli öğrenciler için özel yayınlar

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

yapıldığını, “Özel Eğitimdeyim” mobil uygulaması geliştirdiklerini, “Özel Çocuklarımızla Eğlenceli Etkinlikler Takvimi” isimli kitap hazırladıklarını, özellikle özel gereksinimli çocukların velileriyle yapmış olduğu video konferansta belirtmiştir (Anadolu Ajansı, 2020).

Uzaktan öğrenme sürecinde dezavantajlı çocukların bilişim teknolojilerine erişim kısıtlılıkları nedeniyle eğitim açıkları artmıştır ve öğrenme açığı artmış olan dezavantajlı, engelli, öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin öğrenme açığını kapatmak ilave bir güçlük olacaktır (Karip, 2020). Normal eğitim sürecinde özel eğitime ihtiyacı olan öğrenciler tam kaynaştırma ve yarı kaynaştırma şeklinde uygulanan eğitim-öğretim süreçlerinde öğrenme açıkları kapatılmaya çalışılmakta iken pandemi sürecinde bu durum özel gereksinimli öğrencilerin aleyhine dönüşmüştür ve öğrenme açığı daha da büyümüştür. Aynı zamanda öğretmenlerin bu süreçte özel gereksinimli öğrencilerin öğretimlerine dair öz-yeterliklerinin düşük olduğu görülmüştür (Kast, Lindner, Gutschik ve Schwab, 2021).

Normal dönemde kaynaştırma uygulamasının yapılacağı fiziksel ortamın kaynaştırmanın başarısına önemli bir etkisi bulunmaktadır (Batu ve Kırcaali İftar, 2007: 41). Normal akranlarıyla bir arada eğitim öğretim faaliyetlerine katılan kaynaştırma öğrencileri için uzaktan eğitimdeki fiziksel ortamları sanal sınıflara dönüşmüştür. Normal gelişme gösteren öğrencilerin bu ortamlara uyum sağlamasında sorunlar yaşanırken, özel gereksinim gösteren kaynaştırma öğrencileri için daha büyük sorun haline gelmiştir. Kendi yeteneklerine uygun hazırlanan bireyselleştirilmiş eğitim programı (BEP) ile eğitim öğretime katılan bu öğrenciler, uzaktan eğitim sınıflarında çekinik kalmış, sadece fiziksel olarak katılım göstermişlerdir. Özellikle öğretmenlerin kaynaştırma eğitimine yönelik olarak yüz yüze eğitimde de sorunlar yaşadıkları araştırmalar neticesinde bilinmektedir. Demir ve Açar’ın 2011’de kaynaştırma eğitimi konusunda sınıf öğretmenlerine yönelik yapmış oldukları çalışmada, çalışmaya katılan 45 sınıf öğretmeninden 31’inin kaynaştırma eğitimini desteklemedikleri görülmektedir. Deniz ve Çoban (2019), “Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşleri” adlı meta-sentez çalışmalarında, öğretmenlerin büyük bir kısmının kaynaştırma eğitimiyle ilgili bilgilerinin olmadığı, bu konudaki iş birliği ve uyarılmanın sınırlı olduğu, bu eğitime yönelik fiziksel donanımların olmadığı ve öğretmenlerin ayrı okul ve sınıflarda kaynaştırma eğitimi yapılmasını desteklediği sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye’de tam anlamıyla düzene giremeyen kaynaştırma eğitiminde zaten sorunlar yaşanırken, salgın nedeniyle uzaktan eğitime geçilmesi sorunları daha da artırmıştır. Bu sorunların neler olduğunu ve sorunları en aza indirmek için neler yapılması gerektiğine ilişkin sorunları yaşayan öğretmen ve velilerin görüşlerini ortaya koymasını bakımından bu araştırmaya gerek duyulmuştur. Bu araştırmanın amacı uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerin

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

yaşadıkları sorunları velilerinin ve öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

Öğretmenler:

1-Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecine ilişkin görüşleri nelerdir?

2-Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerin yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri nelerdir?

3-Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerine yönelik yaptığı çalışmalar nelerdir?

Veliler:

1-Velilerin uzaktan eğitim sürecine ilişkin görüşleri nelerdir?

2-Velilerin uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli çocuklarının yaşadığı sorunlara ilişkin görüşleri nelerdir?

3-Uzaktan eğitim sürecinde velilerin özel gereksinimli çocukları için yaptıkları çalışmalar nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Deseni

Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmacılar, belli bir konu ile ilgili araştırma yaparken o konunun “ne kadar” ya da “ne kadar iyi” olduğunu öğrenmekten çok daha geniş bir bakış açısı elde etmek isterler (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008: 200). Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan durum çalışması türlerinden betimleyici durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması güncel olan ve araştırmacı kontrolünün değişkenler üzerinde olmadığı durumlarda, duruma ait sebepleri sonuçları anlamak, tanımlamak ve betimlemek amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Betimleyici durum çalışmasında ise daha önceki çalışmalarda ortaya konan olguların betimlemesi yapılır (Ozan Leylun, Odabaşı ve Kabakçı Yurdakul, 2017). Özellikle eğitim alanında durum çalışması, bir durumla ilgili olarak “nasıl” ve “niçin” sorularının yanıtlanmasında tercih edilen bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2.2.Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 2020-2021 eğitim öğretim yılında Samsun ili Havza ilçesinde bulunan ve kaynaştırma eğitimi uygulanan eğitim kurumlarında yer alan sınıf öğretmenleri (10 öğretmen) ile Samsun ilindeki Havza ilçesinde çocuğu kaynaştırma eğitimi alan velilerden (10 veli) oluşmaktadır. Çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Çalışma grubundaki öğretmenlere ilişkin veriler Tablo 1’de; velilere ilişkin veriler ise Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna Alınan Öğretmenlere İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Görev Yılı	Okuduğu Sınıf
Ö1	Kadın	23	3. Sınıf
Ö2	Erkek	19	3. Sınıf
Ö3	Kadın	17	2. Sınıf
Ö4	Erkek	16	4. Sınıf
Ö5	Kadın	16	2. Sınıf
Ö6	Erkek	13	3. Sınıf
Ö7	Kadın	11	4. Sınıf
Ö8	Erkek	9	4. Sınıf
Ö9	Erkek	6	3. Sınıf
Ö10	Kadın	6	1. Sınıf

Tablo 1’de bilgileri verilen katılımcıların sınıflarında yer alan kaynaştırma öğrencilerinde hafif düzey zihinsel yetersizlik, özel öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, işitme engeli, konuşma bozukluğu, otizm gibi engel türleri yer almaktadır. Bu öğrencilerin tamamı tam zamanlı olarak sınıflarda yer almaktadır. Öğrencilerin yaşları 7 ile 12 arasında değişmektedir.

Tablo 2. Çalışma Grubuna Alınan Velilere İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Öğrenim Durumu
V1	Erkek	40	İlkokul
V2	Kadın	40	İlkokul
V3	Kadın	38	İlkokul
V4	Kadın	26	İlkokul
V5	Kadın	25	İlkokul
V6	Kadın	36	İlkokul
V7	Erkek	42	Lise
V8	Kadın	38	Lise
V9	Erkek	35	Lise
V10	Erkek	34	Lise

Tablo 2’de bilgileri verilen çalışma grubundaki velilerin çocuklarının engel türleri hafif ve orta düzey zihinsel yetersizlik, özel öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite şeklindedir.

2.3. Veri Toplama Aracı

Katılımcıların uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerin sorunlarına yönelik görüşlerini almak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda öğretmenlerin ve velilerin demografik bilgilerine ilişkin 3 soru, uzaktan eğitim sürecinde özel

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

gereksinimli öğrencilerin yaşadıkları sorunlara ilişkin 3'er soru ve ek sonda sorular hazırlanmıştır. Katılımcıların konuya yönelik bireysel görüşlerini, deneyimlerini ve duygularını ortaya çıkarmak için görüşme tekniği tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

2.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin analizinde nitel veri analizi tekniklerinden olan, araştırma soruları doğrultusunda ortaya konan bulguların temalara göre organize edilmesini sağlayan betimsel analiz tekniği ve içerik analizi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Görüşme formuyla elde edilen ve öğretmen katılımcılara ait veriler, “uzaktan eğitim süreci, uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrenciler ve özel gereksinimli öğrenciye yönelik yapılan çalışmalar” olmak üzere 3 temaya, katılımcı velilere ait veriler “uzaktan eğitim süreci, uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli çocuklar ve uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli çocuklara yönelik yapılan çalışmalar” olmak üzere 3 tema, toplamda 6 temaya ayrılmıştır. Her tema ile ilgili kategoriler ve kodlamalar oluşturulmuştur. Her bir kategori ile ilgili öğretmen ve veli görüşleri doğrudan aktarımlar yoluyla sunulmuş ve yorumlanmıştır. Veri toplama sürecinde 14 veliye ve 12 öğretmene ulaşılmış, verilen cevaplar araştırmacılar tarafından kontrol edilmiş, ancak bazı cevapların tekrara düşmesi ve yetersiz görülmesi dolayısıyla 20 katılımcının yanıtları çalışmaya alınmış ve kod oluşturulmuştur. Araştırmada katılımcılara ait kodlar öğretmenler için “Ö”, veliler için “V” kısaltmaları kullanılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Görüşme, birinci araştırmacı tarafından bazı öğretmenlerle okul ortamında yüz yüze; bazı öğretmenler ve velilerle pandemi sebebiyle çevrimiçi ZOOM aracılığıyla yapılmış olup veriler ses ve video şeklinde kayıt altına alınmıştır. Görüşme öncesi katılımcılara araştırmanın amacından söz edilmiş ve bilgilerin üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı ve kodlar aracılığıyla verilerin isimlendirileceği, istedikleri takdirde görüşmeden ayrılacakları beyan edilmiştir. Veriler Şubat-Nisan 2021’de üç aylık süreçte toplanmıştır.

2.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerlik, nitel araştırmaların güçlü yanlarından biri olup, okuyucu, katılımcı ve araştırmacı bakış açısına göre edilen bulguların doğruluğunun belirlenmesi gerekir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmanın geçerliğinin sağlanması için görüşme soruları hazırlanırken eğitim yönetimi ve özel eğitim alanından 3 uzmanın görüşleri alınmıştır. Ayrıca sorular pilot olarak 3 öğretmen ve 3 veliye uygulanmış, soruların anlaşılabilirliği ve uygunluğuna bakılmıştır.

Çalışmanın güvenilirliğinin sağlanması amacıyla verilerin analiz kısmında birinci araştırmacının dökümleri gerçekleştirmesinden sonra rastlantısal olarak seçilen 3 döküm ikinci araştırmacı tarafından da kontrol edilmiştir. Çalışmaya ait temalar ile içerik uyumu iki araştırmacı

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

tarafından kontrol edilmiştir. Araştırma verilerinin güvenilirliğini artırmak amacıyla nicel olarak da güvenilirlik hesaplaması yapılmıştır. “Güvenirlik= Görüş Birliği/(Görüş Birliği+ Görüş Ayrılığı)x100” formülü ile kodlayıcılar arası güvenilirlik % 83.5 olarak hesaplanmıştır (Baltacı, 2017).

3. BULGULAR

Bu bölümde uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerin yaşamış oldukları sorunlara ilişkin öğretmen ve veli görüşleri yer almaktadır.

Öğretmenlere “uzaktan eğitim sürecine ilişkin görüşleriniz nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin bu soruya ilişkin görüşlerine ait tema, kategori ve kodlamalar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin Uzaktan Eğitim Sürecine Yönelik Görüşlerinin Tema, Kategori ve Kodlamaları

Tema	Kategori	Kodlama	(nÖ)
Uzaktan Eğitim Süreci	Öğretim açısından sorunlar	Uyum güçlüğü çekme	8
		İstenen hedeflere ulaşamama	7
		Öğrenciyi motive etmede güçlük yaşama	6
		Uygulamalı öğretim yapamama	2
	Zaman açısından sorunlar	Zamanın sınırlı olması	5
		Öğrenciye yeterli zaman ayıramama	4
İşbirliği açısından sorunlar	Aileyle iletişim kuramama	3	

Öğretmenlerin uzaktan eğitim sürecine ilişkin kodlamamalar incelendiğinde bu sürece uyum sağlayamadıklarını ve özellikle bu öğrencilerde istenen hedeflere ulaşamadıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciyi uzaktan eğitim sürecinde motive etmede güçlük yaşadıkları, canlı derslerde zamanın sınırlı oluşundan dolayı özel gereksinimli öğrencilere yeterli vakit ayıramadıklarını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda bilgisayar, tablet, internet vb. donanım imkansızlıklarının, internet bağlantısı kopmalarının da öğrencilere ulaşmada ve onları eğitimsel ve öğretimsel anlamda desteklemede sorun teşkil ettiğini belirtmişlerdir. Bazı katılımcı öğretmenler ailelerin çocuklarını eğitime katma ve etkinlik yaptırma konusunda ilgisiz olduklarını belirtmişlerdir. Uzaktan eğitimin uygulamalı

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

etkinlikler açısından uygulanmasının zor olduğu belirtilmiştir. Bu bulguya ilişkin doğrudan alınan öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Öğretmen 1: “Öğrencim örgün eğitimde de okul kurallarına, sınıf atmosferine pek uyum sağlayamamıştı. Bu durum uzaktan eğitim sürecinde artarak devam etti. Öğrencimde konuşma bozukluğu olduğu için canlı derslerde iletişimde çok sorun yaşadık. Kimi zaman sorularıma hiç cevap vermedi. İlgisini çekmek için birçok şey denedim ama zorlandım.” Öğretmen 2: “Zamanın kısıtlı oluşu ve normal öğrencilerden ötürü bu öğrencilere yeterli zaman ayrılmıyor. Derse dikkatlerini yoğunlaştırmalarında zorluk yaşadım. Bu yüzden uzaktan eğitimde bu öğrencilerle istenen hedeflere ulaşamadık.” Öğretmen 7: “Süreçten en olumsuz etkilenen onlardı. İnternetin olmaması nedeniyle iletişim sıkıntısı yaşadık. Aileyle iletişimde sorun yaşadık.” Öğretmen 8: “Bu çocuklar sadece eğitsel olarak değil, uygulama yönünden de bize ihtiyaçları var. Bizim makasla birşeyler kestirmemiz gerekiyor, oyun hamurlarıyla oynattırmamız ve daha birçok temaslara yaptığımız etkinliklerimiz oluyor. İşte uzaktan eğitimde bu imkanları bulamadık.” Öğretmen 10: “Uzaktan eğitim bizim için de yeni bir süreç. Daha önce deneyimlemediğimiz, eğitim fakültelerinde görmediğimiz, uygulama noktasında da neler yapabiliriz diye ciddi anlamda düşündüğümüz bir süreçti. Biz öğretmenler bile uyum aşamasında, işi layıkıyla yapan öğretmenler olarak ciddi anlamda düşündük. Bu süreçte özel gereksinimli öğrencilerim için de aynı uyum güçlüğünü yaşadıklarını gördüm ve biliyorum.”

Öğretmenlere “Uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerinizin yaşadıkları sorunlar nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin özel gereksinimli öğrencilerinin bu süreçte yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerine ait tema, kategori ve kodlamalar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmenlerin Görüşlerine Göre Uzaktan Eğitim Sürecinde Özel Gereksinimli Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Tema, Kategori ve Kodlamalar

Tema	Kategori	Kodlama	(nÖ)
Uzaktan eğitimde özel gereksinimli öğrenciler	Öğrenciden kaynaklı sorunlar	Ekran başında sıkılma	5
		Motivasyon eksikliği olma	4
		Derse katılmada isteksiz davranma	4
	Fiziksel ortamdaki sorunlar	Dikkat dağınıklığının olması	4
		İletişim kurmada istesi olma	2
		Ortam uyarıcılarının yoğun olması	3
		Verimli çalışmama	2

Öğretmenlerin, özel gereksinimli öğrencilerin yaşadıkları sorunlara ilişkin kodlamalar incelendiğinde, öğrencilerin ekran başında çabuk sıkıldıklarını ve dikkatlerinin çabuk dağıldığını, derse katılmada isteksiz olduklarını ve motivasyonlarının düşük olduğunu belirtmişlerdir. Dikkat dağınıklığının özellikle ortamdaki uyarıcılardan kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir. Evde belirtilen

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

tekrarların ve verilen etkinliklerin yapılmamasını da belirten katılımcılar olmuştur. Bu bulguya ilişkin olarak doğrudan alıntılar şu şekildedir:

Öğretmen 2: “Ekran başında tutmak zor oldu. Öğrenciler çabuk sıkıldılar. Zaman yetersiz olduğu için daha çok kazanım ağırlıklı ders işleniyor, bu da öğrencilerin sıkılmasına neden oluyor.” Öğretmen 3: “Öğrencinin derse katılmada motivasyonu düşüktü. Derslere katılma, soru sorma gibi becerileri göstermedi. Hiperaktivite olduğu için çabucak dikkati dağılıyordu.” Öğretmen 7: “Öğrenci ailenin de ilgisizliğinden dolayı canlı derslere katılım göstermedi. Birkaç defa birebir ders yapmaya çalıştım. Ancak dikkatini yoğunlaştırmadı derse ve internet kopmaları yüzünden bu dikkat dağınıklığı daha da arttı. WhatsApp üzerinde ödev gönderdim ancak gereken dönütü alamadım.” Öğretmen 8: “Çocuk küçük ekrandan, telefondan derse girdiği için çok fazla dikkati dağıldı. Küçük bir ekrana bakmak zorunda ve etrafta bir sürü uyaran var. Mesela katıldığı yerde oyuncakları var, televizyon sesi geliyor, dışarıdan sesler geliyor... Küçük bir olay onun dikkatinin dağılmasına neden oldu. Ben de uzaktan temas edemiyordum, bazen dersten kaçıp gidiyordu. Bazen ailesi bahane uydurmak zorunda kalıyordu: ‘Hocam şuan uyuyor, hasta ya da internetimizde problem var.’ gibi... Ben durumun farkındaydım.” Öğretmen 9: “Ders çalışma konusunda sıkıntı yaşadık. Aile de gereken ilgiyi zaten göstermiyor. Köyde yaşadığı için internet sorunu yaşadık. Geribildirim alamadım. Motivasyon eksikliği var.” şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenlere “uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencileriniz için ne tür çalışmalar yaptınız?” sorusuna ilişkin görüşlerine ait tema, kategori ve kodlamalar Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Öğretmenlerin Uzaktan Eğitim Sürecinde Özel Gereksinimli Öğrencilerine Yönelik Yaptığı Çalışmalara İlişkin Görüşlerinin Tema, Kategori ve Kodlamaları

Tema	Kategori	Kodlama	(nÖ)
Özel gereksinimli öğrenciye yönelik yapılan çalışmalar	Öğretime yönelik çalışmalar	Çevrimiçi iletişim kanalları aracılığıyla ödevlendirme	6
		Birebir çevrimiçi ders yapma	5
	Dikkat ve motivasyona yönelik çalışmalar	Bakanlığın uygulamalarına yönlendirme (EBA TV, Özelim Eğitimdeyim uygulaması...)	4
		Dikkat çekici etkinliklere yer verme	3
		Ödüllendirme ve sözel olarak pekiştirme	3
		İşbirliğine yönelik çalışmalar	Aileyle iletişim kurma

Öğretmenler uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerinin aileleriyle sürekli iletişimde olduklarını, öğrenciye uzaktan iletişim kanalları aracılığıyla etkinlikler gönderdiklerini belirttiler. Bazı öğretmenler uzaktan yaptıkları normal ders saatleri dışında fahri olarak bu öğrencileriyle birebir uzaktan ders yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu süreçte bakanlığın özel eğitimle ilgili uygulamalarına yönlendirme yapan katılımcılar da olmuştur. Özellikle öğrencilerin dikkatlerini çekmek ve onları derse güdülemek amacıyla canlı derslerde oyun oynattığını belirten ve dersi videolar ile resimlerle zenginleştirdiğini ifade eden katılımcılar da olmuştur. Sözlü pekiştireçler ile

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

ödüllendirdiklerini belirten öğretmenler de olmuştur. Bu bulguya ilişkin doğrudan alıntılar şu şekildedir:

Öğretmen 1: “Sürekli ailesiyle iletişim halinde oldum. Sorunlarına farklı önerilerle çözüm getirmeye çalışıyordum. Arkadaşlarıyla birlikte olan derslere katılmadım. Hafta sonları ya da ikimizin de müsait olduğu bir saatte birebir online ders yaptık. Derste onun sevdiği ve istediği etkinlikleri yapmayı denedik. Oyunlaştırmayı tercih ediyordum. Dersten sonra ödev gönderdim.” Öğretmen 2: “Bu öğrencilere uzaktan eğitimde çok fazla vakit ayıramıyorum.” Öğretmen 6: “Özel eğitim okulundan yüz yüze eğitim aldığı için herhangi bir çözüm geliştirmedim. Veliyi arayıp durumu hakkında bilgi aldım. Uzaktan eğitim süreci diğer öğrencilerle yoğun geçtiği için bu öğrencime pek vakit ayıramadım.” Öğretmen 7: “Annesini telefonla arayarak ödevlendirdim. Anne de okuma yazma bilmediği için yardımcı olamadı. Bakanlığın EBA TV’de kaynaştırma öğrencileri için verdiği dersleri izlemesini söyledim. Okuma yazma tekrarı yaptırılan uygulamalar hakkında bilgi verdim.” Öğretmen 8: “Ben ilk aileyle iletişime geçtim. Veliye derse hazırlık amacıyla çocuğu farklı uyaranlar karşısında bırakmamasını, özellikle televizyon izlettirmemesini, tableten oyun oynatmaması gerektiğini söylüyordum. Çocuk bazen derse girdiğinde, bakıyordum yüzü asık. ‘Neden yüzün asık?’ diye sorduğumda her seferinde oyun oynadığını ve bırakmak zorunda kaldığını söylüyordu. Bu yüzden önce veliyle anlaştık, durumu bir düzene oturttuk. Sıkıldığında, dikkati dağıldığında oyun oynattıyordum. Türkçe dersinde çabuk sıkılıyordu, bir sonraki derste oyun oynayacağımızı bildiği için katlanıyordu. Ödül gibi geliyordu. Ya da dersten sonra annesine sevdiği bir etkinliği yaptırabileceğini söylüyordum. EBA TV’deki derslerin kapsamı geniş olabilirdi. Çok farklı türde engel türü olduğu için, yayımlanan programlar sınırlıydı. EBA platformunu çok kullandık ancak etkinlikler çoğaltılabilir.”

Velilere “uzaktan eğitim sürecine ilişkin görüşleriniz nelerdir?” sorusu veli görüşlerine ait tema, kategori ve kodlamalar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Velilerin Uzaktan Eğitim Sürecinde Özel Gereksinimli Çocuklarının Yaşadığı Sorunlara İlişkin Görüşlerinin Tema, Kategori ve Kodlamaları

Tema	Kategori	Kodlama	(nV)	
Uzaktan Eğitim Süreci	Süreç kaynaklı sorunlar	Uyum güçlüğü yaşama	8	
		Stresli olma	6	
		İş yükü getirme	3	
Uzaktan Eğitim Süreci	Çocuk kaynaklı sorunlar	Etkinlik ve tekrar yaptırılmama	3	
		Teknik problemler	Bilgisayar, tablet gibi donanımların olmaması	5
		İnternet bağlantısının olmaması	5	
Uzaktan Eğitim Süreci	Öğretmen kaynaklı sorunlar	Öğretmenin ilgisiz olması	2	
		Olumlu bir süreç	Pandemi koşulları gereği	5

Velilerin uzaktan eğitim sürecine ilişkin kodlamalar incelendiğinde, büyük bir kısmı bu sürece ilk defa tanık oldukları için uyum sağlamada güçlük yaşadıklarını, stresli bir süreç olduğunu belirtmişlerdir. Pandemi şartlarında toplum sağlığının korunması amacıyla faydalı bir yöntem olduğunu belirten katılımcılar da olmuştur. Uzaktan eğitim sürecinde internet bağlantısının ders

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

esnasında kesilmesi, EBA platformundaki yoğunluk sebebiyle çocuğunun zamanında derse katılamaması gibi sorunlar yaşadıklarını belirten veliler olmuştur. Çocuğuna etkinlik yaptıramadığını ve etkinliklerin eve taşınmasıyla kendilerine yoğun bir iş yükü getirdiğini belirten katılımcılar da olmuştur. Bazı katılımcı veliler bilgisayar, tablet gibi donanımlarının olmamasından ötürü sorun yaşadığını belirtmişlerdir. Bu bugulara yönelik doğrudan alıntılar şu şekildedir:

Veli 1: “Önceden böyle bir eğitimden haberimiz yoktu. Biraz bize zor gibi gelse de alışmaya çalıştık. Evimizde internet ve bilgisayar olduğu için derslere katılmaya çalıştık. Çocuğum kendi sınıfıyla olan derslere değil, daha çok özel eğitim öğretmeniyle olan derslere katıldı. Çok hareketli olduğu için ekran başından tutmak için çok zorlandım. Ödevleri oluyordu, inanın ben çok zorlandım. Önceden okula gidiyordu, öğretmeni yardımcı oluyordu. Ama çoğu şey bana kaldı. Ben zaten stresliydim, beni gördükçe o da stres geçiriyordu.”

Veli 2: “Uzaktan eğitim bizim için iyi oldu. Salgın yüzünden zaten çocuğumu okula göndermek istemezdim. Sadece bazen EBA’ya girerken sorun yaşadık. Bazen sistem bizi dersten attı. Bu yüzden kızım biraz üzülüyordu. Onun dışında kızım öğretmeniyle birebir ders yapmayı seviyordu. Öğretmenimiz de sağ olsun yardımcı oldu.”

Veli 3: “Evimizde bilgisayar ve internet olmadığı için zorlandık. Benim çocuk geride olduğu için öğretmen çok ilgilenmedi. Diğer çocuklar sorulara cevap veriyor, bizimki hiç katılmıyor. Haftada bir özel eğitim okuluna gitti. Okul olduğunda da gidiyordu. Oradan ödev verdiler, onları yaptı.”

Veli 7: “Uzaktan eğitim şu hastalık döneminde çocukların eğitimden uzak kalmasını önledi. Çocuklar için belki pek faydalı olmadı ama yine de iyi. Tablette sıkıntı yaşadık, olmadığı için. Telefondan idare ettik. Çocuk ilkten pek alışamadı, sonradan alışmak zorunda kaldı.”

Veli 8: “Uzaktan eğitimin biz pek faydasını göremedik. Çocuğum zaten arkadaşlarından epey geride. Normalde 3. sınıf ama daha okuma yazma yapamıyor. Canlı derslere bir iki katıldı ama ya internet gidiyordu, ya giremiyorduk. Öğretmeni de pek ilgilenmedi. Diğer çocuklardan bizimkine zaman gelmiyordu. Ben konuşunca öğretmeni, ödev göndermeye başladı”. Onları da yaptırırken çok zorlandık. Bizim işimiz zorlaştı. Bazen tansiyonum çıkıyordu. Yapmayınca ödevlerini sinirleniyordum. Oğlum okuma yazmaya geçemeyeceksin diyordum, anlamıyordu. Çok zorlandık.”

Velilere “uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli çocuklarının yaşamış oldukları sorunlar nelerdir?” sorusuna ilişkin veli görüşlerine ait tema, kategori ve kodlamalar Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Velilerin Uzaktan Eğitim Sürecinde Özel Gereksinimli Çocuklarının Yaşadığı Sorunlara İlişkin Görüşlerinin Tema, Kategori ve Kodlamaları

Tema	Kategori	Kodlama	(nV)
Uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli çocuklar	Psikolojik Etkiler	Uyum güçlüğü çekme	7
		Motivasyon düşüklüğü	5
		Dikkat dağınıklığı	5
		Çabuk sıkılma	4
	Fiziksel Etkiler	İçe kapanma	3
		Teknoloji bağımlılığı oluşturma	2
		Ekran başında duramama	4
		Yemek yeme alışkanlığının ve uyku düzeninin bozulması	3

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Velilerin uzaktan eğitim sürecinde çocuklarının yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerine ait kodlamalar incelendiğinde, çoğu çocuğunun uzaktan eğitim sürecine uyum sorunu yaşadığını, ekran başında çekinik kaldığını belirtmişlerdir. Özellikle hiperaktivite ve dikkat eksikliği tanısı olan öğrencilerin velileri, çocuğunu ekran başında tutmada çok zorlandıklarını, çabuk sıkıldıklarını ifade etmişlerdir. Sürekli evde olduğu ve okuluna gidemediği için çocuğun yemek yeme alışkanlığının ile uyku düzeninin bozulduğunu, internet bağımlılığı başladığını belirten veliler de olmuştur. Bu bulgulara ilişkin doğrudan alıntılar şunlardır:

Veli 1: “Benim çocuk hareketli olduğundan, ekran başında durmuyordu. Bahaneler uyduruyordu vakit dolsun diye. Öğretmen de ben de zor durumda kalıyorduk. İlkten bir değişik geldi ona uzaktan eğitim. Sonradan alıştı. (Bekliyor) Hocam, benim çocuk biraz da kendini ifade edemiyor. Ondan da zorlandı. Öğrenene ne istediğini anlatamıyor, ben yanında olmasam zorlanacak.” Veli 4: “Bizim çocuk normalde de içine kapanıktı. Tamamen eve kapanınca daha da arttı sanki. Okul tabiki iyiydi ama sağlık olsun. Bazen derslere de katılmak istemiyor, çok isteksiz. Hatır gönül yapıyoruz da öyle ders yaptırıyoruz. Bir de dersi biraz erken olunca, uyku problemi oldu. Ders bitince öğlen uyuyor, bu sefer akşam uyutamıyoruz, televizyon izlemek istiyor.” Veli 5: “Canlı derslerde dikkati çok dağıldı. Kışın mutfığa soba kurup orada oturuyoruz. Mecbur çocuk da mutfakta girdi derslere. Ses yapmıyordu ama kardeşi pek amanlık vermiyordu. Hemen dikkati dağılıyordu. Okuma yazma derslerinde sıkılıyordu.” Veli 6: “İnternetimiz olmadığı için derslere çok katılamadı. Katıldığında da istek yoktu. Çabuk sıkıldı. Ben yanında duruyordum, bazen benim zorumla oturuyordu. Aslında birazcık istek olsa dersleri iyi olurdu. Zorlamayla olmuyor hocam.” Veli 8: “Derslere katılmayınca öğretmeni ödev gönderdi. Onları da zorla yaptı. Ha bire telefonda oyun indirip oyun oynuyor. Sabahtan başlıyor, yatana kadar oynuyor. Mecbur veriyordum eline telefonu. Geç yatmaya başladı, erken de uyanmıyor. Okul ne iyiymiş diyorum. (Gülüyor).”

Velilere “uzaktan eğitim sürecinde çocuklarınıza yönelik ne tür çalışmalar yaptınız?” sorusuna ilişkin veli görüşlerine ait tema, kategori ve kodlamalar Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Uzaktan Eğitim Sürecinde Velilerin Özel Gereksinimli Çocukları İçin Yaptıkları Çalışmalara İlişkin Görüşlerinin Tema, Kategori ve Kodlamaları

Tema	Kategori	Kodlama	(nV)
		Öğretmenle işbirliği yapma	9
	Destek alma	Rehabilitasyon kurumlarından destek alma	5
Uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli çocuklara yönelik yapılan çalışmalar	Eğitsel-öğretimsel etkinlikler	MEB’in uygulamalarını kullanma	4
		Evde ek etkinlik yaptırma	4
	Davranışı pekiştirme	Ödüllendirme	3

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

Veliler uzaktan eğitim sürecinde öğretmenle sürekli iletişim içinde olduklarını ve öğretmenden yardım aldıklarını belirttiler. Rehabilitasyon merkezlerinden de destek aldığını belirten katılımcılar da olmuştur. Bazı veliler bu süreçte çocuğunu güdülemek amacıyla ödüllendirme yoluna gittiklerini ifade etmiştir. Öğretmenin yönlendirmesiyle MEB'in uygulamalarını kullanan veliler de olmuştur. Birkaç katılımcı evde kendisinin ek etkinlikler yaptığını belirtmişlerdir. Bu bulgulara ilişkin doğrudan alıntılar şunlardır:

Veli 1: *“Haftada bir özel eğitime gitti. Orada da ders gördü, faydasını gördük. Kendi öğretmenimle de canlı derslere katıldı. Ödevleri olunca yaptırıyorduk.”* Veli 2: *“Uzaktan eğitimde öğretmenimiz sağ olsun sürekli bizi aradı. Bize evde nasıl hareket etmemizle ilgili diğer velilerle birlikte toplantı yaptı. Benim kızım la birebir eğitim yaptı. Kızım derslere girmede çok istekliydi. Verilen ödevleri isteyerek yaptı. Ben de onun için eğitici kitaplar aldım. Oradan da ilerledik. Bazen video çekip öğretmenimize gönderiyorduk. Öğretmeni de ben de ödül verdim. EBA TV'deki programları da izlettiriyordum. Öğretmeniz telefona bir şey indirtti. (...) Evet, o uygulama. Orada da dinleme ve okuma etkinlikleri var. Onları yaptırдыm.”* Veli 4: *“Öğretmen bize telefondan mesaj atıyordu. Çocuğu ona göre derslere katmaya çalıştık. Ödevlerini yaptığında oyun oynamasına izin verdim. O zaman yapıyordu ödevlerini. Televizyondan EBA TV'yi de izlettirdik. Öğretmen izleyip izlemediğini soruyordu. Öğretmen soruyor diye izlemek istiyordu.”* Veli 5: *“Doğrusu hocam, pek bir şey yapamadık. Öğretmeniyle telefondan derslere katıldı. Bazen de özel eğitim okuluna gitti. Hastalıktan dolayı oraya da pek göndermedik. Onlar da güzel etkinlikler yaptırıyor.”* Veli 6: *“Öğretmeni bazen ödev atıyordu WhatsApp'tan. Öğretmeni ödev verdiyse yaptırдыk. Ben kitap okutturuyordum.”* Veli 7: *“Zaten özel eğitim okuluna da gittiği için oranın da faydasını gördük, yardımcı oldular. Özel eğitimdeki öğretmen telefonumuza 'Özelim' diye bir dosya indirtti. Oradan da birşeyler yapıyor.”*

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma bulgularına göre, sınıf öğretmenleri uzaktan eğitim sürecine ilişkin olarak özel gereksinimli öğrencilerin uyum sağlamada güçlük yaşadıklarını, bu süreçte motivasyonlarının düşük olduğunu, canlı derslerde çabuk sıkıldıklarını ve dikkatlerinin kısa sürede dağıldığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Juneja ve Gupta (2020), dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ile öğrenme güçlüğü olan özel gereksinimli öğrencilerin yetersiz dikkat süreleri veya anlama güçlüğü nedeniyle çevrimiçi eğitim ortamlarından etkili bir şekilde faydalanamayacaklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya göre bilgisayar, tablet vb. teknolojik donanımlara erişimin kısıtlı olması da uzaktan eğitimde yaşanan zorluklar olarak ortaya konulmuştur. Kim ve Fienup'a (2021) göre çevrimiçi öğrenmeye sınırlı erişim, öğrencilerin öğrenmelerini ve yeni beceriler kazanmalarını olumsuz etkilemekle birlikte özellikle özel gereksinimli öğrenciler için sorun teşkil ettiği belirtilmiştir. Parmigiani ve diğerlerinin (2020) İtalya'da yapmış oldukları çalışmada da internet bağlantısının düşük olmasının derslerin akıcılığını olumsuz yönde etkilediği, öğrencilerin çevrimiçi derslere katılmak için yeterli araçlarının olmadığı ortaya konmuştur. Gupta, Madaan ve Gulati'ye (2020) göre de okulların kapanması, web portalları üzerinden eğitim öğretime devam edilmesi, özel eğitim ve eğitim programlarının kesintiye uğraması, çevrimiçi öğrenme platformlarına erişimin ve kullanımının kısıtlı olması sebebiyle özel gereksinimli öğrenciler bu süreçte zorluklar yaşamışlardır. Benzer şekilde Sarı ve Nayır'ın (2020)

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

çalışmalarında da salgın süreciyle ansızın başlayan uzaktan canlı dersler hem eğitimcilerde hem de öğrenci ve velilerde uyum gücüne sebep olmuştur. Hazırlıksız şekilde bu sürece yakalanma, teknolojiye ulaşamama, teknolojik yetersizlikler, eğitim öğretimin kesintiye uğraması gibi birçok sorun da beraberinde gelmiştir. Yine Demir ve Özdaş'ın (2020) Covid-19 sürecinde uzaktan eğitime yönelik çalışmalarında öğretmenlerin alt yapı, katılım, planlama, haberleşmede belirsizlik ve EBA platformu ile ilgili sorunlarla karşılaştıklarını ortaya koymuşlardır.

Çalışmada özel gereksinimli öğrencilerin uygulama ağırlıklı olan ders müfredatları gereği uzaktan eğitim sürecinin kısıtlayıcı bir ortam yarattığı söylenebilir. Akçatepe'ye (2009) göre kaynaştırmada özel gereksinimli öğrenciler için, diğer akranlarıyla birlikte oldukları sınıfları en az kısıtlayıcı ortam olup, onların en üst düzeyde başarı gösterdikleri ortamdır. Özel gereksinimli öğrenciler için evden yapılan eğitim onlar için kısıtlayıcıdır diyebiliriz. Bu çocuklar için okul elzem bir yerdir ve uygulamalı, birebir eğitim öğretime ihtiyaçları olduğu açıktır.

Yapılan araştırmada öğretmenlerin birçoğu, uzaktan eğitim sürecinde bireyselleştirilmiş eğitim raporunda belirtilen kazanım ve hedeflere ulaşamadığını belirtmişlerdir. Özellikle makas kullanma, yapıştırma vb. fiziksel uygulama gerektiren etkinliklerin yaptırılamaması, verilen etkinliklerin tekrarının evde yapılmaması gibi birçok sebepten dolayı uzaktan eğitimin istenen hedeflerin kazandırılmasında etkili olamadığı belirtilmiştir. Mengi ve Alpdoğan (2020) tarafından yapılan araştırmada yüzyüze, bireysel, grup veya sınıf ortamında bile gerçekleştirilmesi zor olan özel eğitim hizmetleri, salgın sürecinde uzaktan eğitime geçilmesiyle daha da sorunsallaştığı belirtilmiş olup, araştırmanın verileriyle örtüşmektedir. Karip (2020) tarafından uzaktan eğitim sürecinde dezavantajlı çocukların bilişim teknolojilerine erişim kısıtlılıkları nedeniyle eğitim açıklarının arttığı ve özellikle özel gereksinimli öğrencilerde bu eğitim açığının kapatılmasının daha güç olacağı belirtilmiştir. Kaden (2020) çevrimiçi eğitimin birçok öğrenci için öğrenmeyi destekleyebileceğini ancak eşitsizliği ve sosyal bölünmeleri derinleştirmemek adına dikkatli şekilde tasarlanması ve bireyselleştirmesi gerektiğini belirtmektedir.

Araştırmaya katılan veliler, çocuklarında yemek yeme alışkanlığının ve uyku düzeninin bozulduğunu, teknoloji bağımlılığı oluştuğunu ifade etmişlerdir. Birkaç katılımcı veli çocuklarında içe kapanma davranışının arttığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Sancho ve diğerleri (2021) tarafından yapılan çalışmada pandemi sürecinde özel gereksinimli öğrencilerin normalden daha sinirli, daha gergin oldukları, olumsuz duygular geliştirdikleri, normalden daha fazla yemek yedikleri, teknolojiyi aşırı kullandıkları ve çok fazla TV izledikleri ortaya çıkmıştır. Karabulut (2020) tarafından yapılan araştırmada, özel gereksinimli çocukları olan ailelerin, bu dönemde eğitimin kesintiye

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

uğramasıyla genel rutinlerinin bozulduğunu, davranış problemlerinin oluştuğunu ve bazı kazanılmış becerilerde gerileme yaşandığını ifade etmişlerdi.

Araştırma verilerine göre uzaktan eğitim sürecinin velilere artı bir iş yükü getirdiği, sürecin stresli olduğu gibi ifadeler belirtilmiştir. Bazı veliler çocuklarını ekran başında tutamadıklarını, bazıları ödev yaptırmakta zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bazı öğretmenler de yapılan görüşmede velilerinin bu süreçte zorlandıklarını, etkinlik yaptıramadıklarını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Ren, Li, Chen, Nie'nin (2020) Çin'de yapmış oldukları çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin pandemi sürecinde çocuklarının eğitimi ve genel refahı ile ilgilenmek için normalden daha fazla stres yaşadıkları bulgusunu ortaya koymuşlardır. Aynı şekilde Sancho ve diğerlerinin (2021) yapmış oldukları çalışmada ebeveynler, çocuklarının çok fazla ödev aldığını, bu ödevler için uzun zaman harcadıklarını ve stres faktörüyle ilişkilendirdikleri ortaya konmuştur. Salman (2020), Kurt ve Kurtoğlu Erden (2020) tarafından yapılan araştırmalardaki sonuçlar da bu çalışmadaki sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Bu araştırmada özel gereksinimli öğrenci velilerinin stres içinde oldukları, hatta psikolojik desteğe ihtiyaçları olduklarını belirtmişlerdir. Uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilerle birlikte ailelerinin de bu süreçten etkilendikleri şüphesizdir.

Özel eğitimin başarıya ulaşmasında veli ile öğretmenin iş birliğinin önemi büyüktür. Özel eğitimle ilgili kaynaklarda da iş birliğinin önemli olduğuna sürekli vurgu yapılmaktadır. Araştırmada elde edilen verilere göre veli öğretmen iş birliğine yönelik çalışmaların yapıldığı görülmektedir, ancak katılımcı öğretmenlerin bazıları aileyle iletişim konusunda güçlük yaşadıklarını, ilgisiz davrandıklarını belirtmişlerdir. Parmigiani ve diğerleri (2020) çalışmalarında uzaktan eğitim sürecinde engelli öğrencilerin yaşadıkları zorlukların önlenmesi ve dijital uçurumun engellenebilmesi için çevrimiçi araçlar, öğrenciler, aileler ve öğretmenler arasındaki etkileşimin önemli olduğunu belirtmişler, ailelerin öğretmenlerle işbirliği yapma ve çocuklarını organize edebilme konusunda istekli olmadıklarında ilerleme kaydedemediklerini belirtmişlerdir. Özel gereksinimli öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde ekran başında durmak istemedikleri, çabuk sıkıldıkları, dikkatlerinin çabuk dağıldığı katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Benzer şekilde Yazcayir ve Gurgur'un (2021) pandemi sırasında dijital sınıflarda özel gereksinimli öğrencilerle ilgili yaptıkları çalışmalarında da öğretmen-veli-öğrenci iletişiminin sağlanamadığı ve bu çocukların bu süreçte gereken destek eğitim hizmetlerini alamadığını belirtmişlerdir. Ayrıca yaptıkları çalışmada, çocukların bu sürece uyum sağlayamadığı ve isteksiz oldukları ortaya çıkmıştır.

Yapılan görüşmelerde MEB tarafından özel eğitimli öğrenciler için hazırlanmış olan uygulamalar hem öğretmenlerin hem de velilerin bir kısmı tarafından kullanılmıştır. Ancak

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

öğretmenlerle yapılan görüşmede EBA TV'deki programların, hazırlanan mobil uygulamaların ve kitapçıkların tam olarak bireysel farklılıklara yönelik olmadığını, içeriğin bu öğrenciler için zenginleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Benzer şekilde Akbulut, Şahin ve Esen (2020) tarafından yapılan bir araştırmada da bu öğrencilere yönelik hazırlanan televizyon programlarındaki derslerin ortalama öğrenciye yönelik olduğu ve her engel türüne özgü olmadığı belirtilmiştir. Bazı öğretmenler bu uygulamaların farkındalık kazandırması ve özel eğitimi geliştirmeye yönelik çalışmalara ilham olduğu gerekçesiyle olumlu olarak değerlendirmişlerdir. Yine Karasel Ayda, Bastas, Altınay, Altınay ve Dağlı'nın (2020) çalışmalarında uzaktan eğitimin özel gereksinimli öğrenciler yeterli olmadığı, farklı gelişim özellikleri olan bu öğrenciler için uzaktan eğitimde BEP uygulaması olmaması ve öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun materyallerin yetersiz olduğu belirtilmiştir.

Sonuç olarak, uzaktan eğitim özel gereksinimli bireylerin özelliklerine, ihtiyaçlarına ve özel eğitimin mantığına çok uygun bir yöntem değildir. Özel eğitim müfredatı uygulama ağırlıklı olduğu için uzaktan eğitim, özel gereksinimli öğrencilerin istenilen hedeflere ulaşmasını sekteye uğratmıştır. Aynı zamanda öğrenme sorumluluğunun tamamen özel gereksinimli öğrencide olması, bu süreçte öğrencinin yanı sıra hem öğretmene hem de veliye birtakım sorumluluklar yüklemiştir.

Bu sonuçlar doğrultusunda uzaktan eğitim sürecinde özel gereksinimli öğrencilere yönelik olarak şu öneriler sunulabilir:

1. Öğretmenlere, özel gereksinimli öğrencilerin eğitim ve öğretimlerine yönelik uzaktan eğitim sürecinde kullanabilecekleri öğretim, yöntem ve teknikleri ile ilgili eğitim verilmelidir.
2. Özel gereksinimli çocuğu olan veliler için uzaktan eğitim sürecinin daha etkili ve verimli geçmesi amacıyla etkinlik temelli eğitimler verilmelidir.
3. Bu sürecin daha sağlıklı yürütülebilmesi için velilere ve özel gereksinimli öğrencilere yönelik psikolojik destek hizmetleri verilmelidir.
4. Özel gereksinimli çocuklara yönelik hazırlanmış yayın akışları, uygulamalar ve kitapların, onların bireysel engel türüne özgü şekilde, içerikleri zenginleştirilmelidir.
5. Özel gereksinimli öğrenciler için bilgisayar, tablet vb. donanımlar ile internet hizmetlerine yönelik destek sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıyaman, Z. (2002). Uzaktan eğitim yoluyla yabancı dil öğretimi. *The Turkish Online Journal of Educational Technology – Tojet*, 1 (1), 92-97.
- Akbulut, M., Şahin, U. ve Esen, A. (2020). "More than a virus: How covid 19 Infected education in Turkey?". *Journal of Social Science Education*, 19, 30-42.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- Akçatepe, G. (2009). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Akıncı, A. (1991). Öğretilebilir düzeyde zihinsel özürli çocukların annelerinin ve öğretmenlerinin eğitim hedefleri ile ilgili düşüncelerinin araştırılması. *Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi*, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Anadolu Ajansı (2020). Bakan Selçuk, özel gereksinimli öğrencilerin aileleriyle buluştu. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/bakan-selcuk-ozel-gereksinimli-ogrencilerinaileleriyle-bulustu/1843957#> Erişim Tarihi: 15.01.2021.
- Asbury, K., Fox, L., Deniz, E., Code, A. ve Toseeb, U. (2020). How is COVID-19 affecting the mental health of children with special educational needs and disabilities and their families?. *Journal Autism and Developmental Disorders*. doi: <https://doi.org/10.1007/s10803-020-04577-2>.
- Ataman, A. (2005). Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. Ataman, A.(Ed.) *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. (s. 13-28). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde miles-huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Batu, S., Kırcaali İftar, G. (2007). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sırasında ilköğretim öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik imge ve algıları: Bir metafor analizi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 1- 23.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Couper-Kenney, F. ve Riddell, S. (2021). The impact of COVID-19 on children with additional support needs and disabilities in Scotland. *European Journal of Special Needs Education*, 36 (1), 20-34.
- Daniel, S. J. (2020). Education and the COVID-19 pandemic. *Prospects*, 49, 91-96. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09464-3>.
- Dinçer, S. (2006). *Bilgisayar destekli eğitim ve uzaktan eğitime bir bakış*. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Gupta, J., Madaan, P. ve Gulati, S. (2020). Covid-19: Implications for children with special needs. *Journal for ReAttach Therapy and Developmental Diversities*, 3(1):1-3. <https://doi.org/10.26407/2020jrtd.1.31>
- Houtrow, A., Harris, D., Molinero, A., Levin-Decanini, T. ve Robichaud, C. (2020). Children with disabilities in the United States and the COVID-19 pandemic. *Journal of Pediatric Rehabilitation Medicine*, 13, 415-424.
- Juneja, M. ve Gupta, A. (2020). Managing children with special needs in COVID-19 times. *Indian Pediatrics*, 57, 971.
- Kaden, U. (2020). COVID-19 School closure-related changes to the professional life of a K–12 teacher. *Education Sciences*, 10 (6), 165. <https://doi.org/10.3390/educsci10060165>
- Kalaç, M. Ö., Telli, G. ve Erönel, Y. (2020). *Covid-19 mücadelesi kapsamında uzaktan eğitim sürecinde engelli öğrencilerin durumu sorunlar ve çözüm önerileri*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi Rektörlük Basımevi Müdürlüğü, No:0040.
- Karabulut, M. (2020). Corona Salgını Özel Eğitime Muhtaç Çocukları Nasıl Etkiledi?. <https://www.amerikaninsesi.com/a/corona-salgini-korona-ozel-egitim-engelli-cocuk-okul-nasil-etkiledi/5412912.html> Erişim Tarihi: 25.01.2021
- Karasel Ayda, N., Bastas, M., Altınay, F., Altınay, Z. ve Dağlı, G. (2020). Distance education for students with special needs in primary schools in the period of covid-19 epidemic. *Propósitos y Representaciones*, 8 (3), 587. <http://dx.doi.org/10.20511/pyr2020.v8n3.587>

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- Karip, E. (2020). COVID-19: Okulların kapatılması ve sonrası. <https://tedmem.org/vurus/covid-19-okullarin-kapatilmasi-ve-sonrasi> Erişim Tarihi: 16.01.2021.
- Kast, J., Lindner, K-T., Gutschik, A. ve Schwab, S. (2021). Austrian teachers' attitudes and self-efficacy beliefs regarding at-risk students during home learning due to COVID-19. *European Journal of Special Needs Education*, 36 (1), 114–126. doi:10.1080/08856257.2021.1872849.
- Kim, J. Y. ve Fienup, D. M. (2021). Increasing access to online learning for students with disabilities during the COVID-19 pandemic. *The Journal of Special Education*, 1–9. doi: 10.1177/0022466921998067.
- Kong, M. ve Thompson, L. A. (2020). Considerations for young children and those with special needs as COVID-19 continues. *JAMA Pediatrics*. <https://jamanetwork.com/> on 08/31/2020. Erişim Tarihi: 14.12.2020.
- Kuz, T. (2001). *Kaynaştırma eğitime yönelik tutumların incelenmesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- Kurt, A. ve Kurtoğlu Erden, M. (2020). Koronavirüs hastalığı 2019 sürecinde özel gereksinimli bireyler. *Milli Eğitim Dergisi*, 49 (1), 1105-1119.
- MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2010). *Okullarımızda neden niçin nasıl kaynaştırma*. Ankara: İ. Aygül Matbaası.
- MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2013). *Mesleki eğitimde bütünleştirme uygulamaları*. Ankara: MEB yayını.
- MEB. (2020). Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için çerçeve uzaktan eğitim programı. https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_11/23181506_CERCEVE_UZAKTAN_EGIYTI_YM_PROGRAMI.pdf Erişim Tarihi: 10.01.2021
- Mengi, A., Alpdoğan Y. (2020). Covid-19 salgını sürecinde özel eğitim öğrencilerinin uzaktan eğitim süreçlerine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim*, 49 (1), 413-437.
- Mohapatra, N. (2020). Understanding the corona virus pandemic: From a sociological perspective. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 10 (6), 149-152.
- Mustafa, N. (2020). Impact of the 2019 - 20 coronavirus pandemic on education. *International Journal of Health Preference Research*, 1-36. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.27946.98245>
- Ozan Leylum, Ş., Odabaşı, H. F., & Kabakçı Yurdakul, I. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - Journal of Qualitative Research in Education*, 5(3), 369-385.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (2002). *Özel eğitime muhtaç çocuklar "özel eğitime giriş"*. 11. Baskı. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Parmigiani, D., Benigno, V., Giusta, M., Silvaggio, C. ve Sperandio, S. (2020). E-inclusion: online special education in Italy during the Covid-19 pandemic. *Technology, Pedagogy and Education Association*. doi: 10.1080/1475939X.2020.1856714.
- Patel, K. (2020). Mental health implications of COVID-19 on children with disabilities. *Asian Journal of Psychiatry*, 54.
- Ren, J., Li, X., Chen, S., Chen, S. ve Nie, Y. (2020). The influence of factors such as parenting stress and social support on the state anxiety in parents of special needs children during the COVID-19 epidemic. *Frontiers in Psychology*, 11. doi: 10.3389/fpsyg.2020.565393.
- Rothan, H. A., & Byrareddy, S. N. (2020). The epidemiology and pathogenesis of coronavirus disease (COVID-19) outbreak. *Journal of Autoimmunity*, 109, 102433. doi:10.1016/j.jaut.2020.102433.
- Salman, U. A. (2020). Türkiye'de koronavirüsün eğitime etkileri – III | Uzaktan eğitimin ilk iki haftası nasıl geçti?. <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiyede-koronavirusun-egitime-etkileri-iii-uzaktan-egitimin-ilk-iki-haftasi-nasil-gecti/> Erişim Tarihi: 16.01.2021

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- Sancho, N. B., Mondragon, N. I., Santamaria, M. D. ve Gorrotxategi, M. P. (2021). The well-being of children with special needs during the COVID-19 lockdown: Academic, emotional, social and physical aspects. *European Journal of Special Needs Education*, DOI: 10.1080/08856257.2021.1949093.
- Sarı, T., Nayır, F. (2020). Pandemi dönemi eğitim: Sorunlar ve fırsatlar. *Electronic Turkish Studies*, 15 (4), 1308-2140.
- Schaeffer, K. (2020). As schools shift to online learning amid pandemic, here's what we know about disabled students in the U.S. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/04/23/as-schools-shift-to-online-learning-amidpandemic-heres-what-we-know-about-disabled-students-in-the-u-s/> Erişim Tarihi: 17.04.2022
- UNESCO. (2020). *Startling digital divides in distance learning emerge*. UNESCO. <https://en.unesco.org/news/startling-digital-divides-distance-learning-emerge> Erişim Tarihi: 18.01.2021.
- WHO (2020). *WHO director-general's opening remarks at the media briefing on COVID19*. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-directorgeneral-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19—11-march-2020>. Erişim Tarihi: 18.01.2021.
- Yazcaıır, G. ve Gurgur H. (2021). Students with special needs in digital classrooms during the COVID19 pandemic in Turkey. *Pedagogical Research*, 6(1), 2468-4929.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırmanın verileri 25 Şubat 2020 tarihli ULAKBİM kararından önce toplandığı için, Etik Kurul Kararı'ndan muafır.

Katkı Oranı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkıda bulunmuştur.